

بررسی تحلیلی

مبانی قدرت رهبری در نظام جمهوری اسلامی ایران

نویسندگان:

دکتر سیدفتح‌الله ابراهیمی

(مدرس دانشگاه)

آرش مانی

(دانشجوی دکترین تخصصی حقوق عمومی)

تابستان ۱۳۹۶

سرشناسه	ابراهیمی، سیدفتاح، ۱۳۵۱
عنوان و نام پدیدآور	بررسی تحلیلی مبانی قدرت رهبری در نظام جمهوری اسلامی ایران نویسندگان: سیدفتاح ابراهیمی، آرش کاظمی
مشخصات نشر	یزد: اندیشمندان یزد، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	۲۴۲ ص. ۲۱۵/۴/۸ م.م
بایک	شابک: ۹۱-۸۰۵۳-۶۰۰-۹۷۸-۱۸۰۰۰۰ ریال
وضع فهرست‌نویسی	فیا.
داشت	کتابنامه
موضوع	رهبری - سیاسی - ایران
موضوع	Political leadership - Iran
موضوع	مشروعیت حکومت - ایران
موضوع	Legitimacy of government - Iran
شناسه افزوده	کافا - آرش، ۱۳۷۱
رده‌بندی کنگره	DSR1۵۷۰/لف۳۰۶ ۱۳۳۶
رده‌بندی دیویی	۹۵۰-۸۶
شماره کتابشناسی ملی	۹۴۶

بررسی تحلیلی

مبانی قدرت رهبری در نظام جمهوری اسلامی ایران

نویسندگان: دکتر سیدفتاح ابراهیمی - آرش کاظمی

نظارت چاپ: سید محمد موسوی

ناشر: اندیشمندان یزد

ویراستاری و صفحه‌آرایی: آتنا ماندی

طراح جلد: امید دهقان

شابک: ۹۱-۸۰۵۳-۶۰۰-۹۷۸

نوبت چاپ: اول / تابستان ۱۳۹۶

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۱۸۰۰۰ تومان

خیابان فرخی، پاساژ ۱۱۰، طبقه همکف، انتشارات اندیشمندان یزد

۰۳۵۳۶۲۶۹۳۳۰، ۰۹۱۳۳۵۶۶۶۷۲

s.fattah۱۳۷۵@gmail.com

Arashka۱۳۷۲@gmail.com

فهرست مطالب

مقدمه..... ۱

بخش اول: ولی فقیه

فصل اول: بررسی مفاهیم..... ۱۳

گفتار اول: مفهوم و احکام ولایت..... ۱۹

- بند اول: ولایت مطلقه فقیه در قانون اساسی:..... ۲۰

- بند دوم: نقد و بررسی:..... ۲۱

گفتار دوم: رهبری در اسلام..... ۲۶

- بند اول: مبانی اثبات ولی فقیه:..... ۲۹

- بند دوم: تعیین ولی فقیه به رهبری:..... ۳۲

فصل دوم: اقتدار ولی فقیه در پرتو اعمال وظائف..... ۴۱

گفتار اول: اداره عالی کشور..... ۴۱

- بند اول: سیاست های کلی نظام:..... ۴۱

- بند دوم: فرمان همه پرسی:..... ۴۲

- بند سوم: صدا و سیما:..... ۴۹

- بند چهارم: اختلاف قوای سه گانه:..... ۵۰

- بند پنجم: مجمع تشخیص مصلحت نظام:..... ۵۱

ب کم بررسی تحلیلی مبانی قدرت رهبری در نظام جمهوری اسلامی ایران

- کفتار دوم: وظایف و اختیارات در قوای سه گانه ۵۲
- بند اول: قوه مقننه: ۷۷
- بند دوم: قوه مجریه: ۸۰
- بند سوم: قوه قضاییه: ۸۷
- جمع بندی مطالب بخش اول ۹۳

بخش دوم: مهار قدرت رهبری

- فصل اول: مهارت های الهی و فقهی ۹۸
- کفتار اول: نظام جمهوری اسلامی ایران ۱۲۱
- کفتار دوم: بررسی حقوقی ۱۲۹
- کفتار سوم: استنباط از فتوای امام خمینی (ره) ۱۳۲
- فصل دوم: مهار درونی ۱۶۴
- کفتار اول: دیدگاه حقوق اساسی ۱۶۴
- بند اول: رهبری در قانون اساسی: ۱۶۶
- بند دوم: تعیین رهبری: ۱۶۹
- کفتار دوم: راه حل های موجود ۱۷۶
- بند اول: عدالت و تقوا و حسن سابقه: ۱۸۰
- بند دوم: ارزیابی: ۱۹۷
- فصل سوم: مهار بیرونی ۲۰۰
- کفتار اول: نظارت مجلس خبرگان ۲۰۰

فهرست مطالب ۵ ط

۲۰۷	بند اول: نقد و بررسی:
۲۱۰	بند دوم: حق آزادی برای مردم در چارچوب قانون اسلامی:
۲۱۲	گفتار دوم: قانون اساسی
۲۱۲	بند اول: موقعیت رهبری:
۲۱۴	بند دوم: مسئولیت رهبری:
۲۱۷	جمع بندی مطالب بخش دوم
۲۱۹	منابع و مآخذ

www.ketab.ir

«بهترین نوع حکومت، حکومت الهی بر انسان‌هاست که توسط معصومین علیهم‌السلام عملی می‌شود. هر چند در مواردی مانند وسعت منطقه حکومتی و ایام حصر حاکم معصوم، افراد دیگری از سوی ایشان را مردم حکومت می‌کنند».^۱

ولایت فقیه پرتوی از ولایت امام زمان علیه‌السلام و ولایت آن امام بزرگوار پرتوی از ولایت پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم و ولایت پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم پرتوی از ولایت خداوند تعالی است.

«مسئله «ولایت فقیه» به عنوان یک رکن اساسی در حوزه سیاست اسلامی مطرح است. تبیین مفهوم، ادله، و دامنه این ولایت و نسبت آن با نظام سیاسی - اجتماعی و مفاهیم اساسی؛ مانند جامعه مدنی، آزادی، امنیت اسلامی و مرجعیت، در واقع تصویری کلی از «کتاب و نظام سیاسی اسلام» عرضه می‌کند. از دیدگاه شیعه، ولایت فقیه در عصر غیبت، ائمه ولایت امامان معصوم علیهم‌السلام است، همان گونه که ولایت امام زمان علیه‌السلام معصوم در امتداد ولایت نبی اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم قرار دارد و حاصل آن اعتقاد به این نکته است که در رأس جامعه اسلامی و در ره‌نمائی مدیریت کلان آن باید یک اسلام‌شناس قرار گیرد که اگر معصوم علیه‌السلام حضور داشت شخص او، و اگر نبود، فقیهان این مسئولیت را بر عهده خواهند داشت. این دیدگاه از نتایج پذیرش این نکته است

۱ محمد تقی مصباح یزدی، حقوق و سیاست در قرآن (قم، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، چاپ اول، ۱۳۷۷)، ۲۲۸ - ۲۲۷.

۲. بررسی تحلیلی مبانی قدرت رهبری در نظام جمهوری اسلامی ایران

که وظیفه اصلی حکومت از دیدگاه اسلام، بسط ارزش‌ها و احکام الهی در جامعه است و برای تحقق چنین آرمانی نیاز است در بالاترین مصدر تصمیم‌گیری، شخصی آگاه به دین قرار گیرد. البته بدون شک این شخص باید از اوضاع خارجی نیز مطلع و توانایی اداره جامعه را نیز دارا باشد.^۲

«مسئله ولایت فقیه» به عنوان یک رکن اساسی در حوزه سیاست اسلامی مطرح است.^۳

«ارمیت بحث ولایت فقیه تا آنجا است که برخی از فقها تصریح کرده‌اند مسئله ولایت فقیه، امری اجماعی و مورد اتفاق فقیهان شیعه است».^۴

«اگر مکتب و نظام سیاسی اسلام تشریح گردد، معلوم خواهد شد که یکی از مبانی مکتب، «ولایت فقیه در عصر غیبت امامان معصوم (علیهم‌السلام)» خواهد بود. همان گونه که «ثبوت ولایت»، به معنای «سلطه در عالم تکوین و تشریع برای خداوند متعال» یا «ولایت حضرات معصومین (علیهم‌السلام) از نبی خاتم النبیین تا وصی خاتم النبیین» نیز در زمره مبانی مکتب سیاسی اسلام است.

بنابراین، اگر «ولایت فقیه» را بپذیریم این مطلب یک مبنای ثابت و عنصر جهان شمول از «نظام سیاسی اسلام» خواهد بود، که هر چند شکل تحقق این نظام در خارج و داخل و کارهای سیاسی متفاوت شوند، این امر همچنان می‌بایست در تمامی آن‌ها

۲- مهدی هادوی تهرانی، ولایت و دیانت (قم: مؤسسه‌ی فرهنگی خانه خرد، چاپ دوم، ص ۱۲۵، ۱۳۸۰).

۳- اقتباس از نمایه ۱۹ (سایت اسلام کوست) ۲۱۹.

۴- همان ۹۱۰.

محفوظ و دست نخورده باقی بماند و تنها اشکالی از حکومت، و به تعبیر دیگر ساز و کارهایی، قابل پذیرش از سوی اسلام است که در آن‌ها جایگاه فقیه در عصر غیبت به عنوان رأس هرم تصمیم‌گیری و بالاترین مدیر کشور محفوظ مانده باشد.^۵

«ولایت فقیه به عنوان مهم‌ترین و اصلی‌ترین جایگاه نظام جمهوری اسلامی است که مطابق قانون اساسی در اعمال مستقیم و غیرمستقیم قدرت سیاسی نقش بسیار مهمی دارد. بدین لحاظ، بررسی جایگاه ولایت فقیه در حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران موضوع اساسی و مهمی است که همواره در جامعه ضرورت آن وجود دارد. خصوصاً آن‌جا که با مسائل روزمره جامعه و استراتژی قانون‌گرایی دولت جدید مرتبط است و باید تلاش مضاعفی صورت گیرد که همه امور در چارچوب قانون و طبق قانون اساسی باشد. نظریه ولایت فقیه حضرت امام خمینی (ره) که مبنای نظام جمهوری اسلامی است، وظایف، شرایط و اختیاراتی را برای ولی فقیه اثبات کرده که بیشترین قرابت و شباهت را با نظام امامت دارد. با تکمیل و متمم این نظریه در طول ده ساله عمر حضرت امام (ره) در نظام جمهوری اسلامی، ولایت طاعت فقیه در قانون اساسی نهادینه شد. در واقع قانون اساسی، ترجمان حقوقی و ساختاری همان نظریه است که براساس ولایت امامت امامت مستمر، زمینه تحقق رهبری فقیه جامع‌الشرایط را آماده کرده که تا ضامن عدم انحراف سازمان‌های مختلف از وظایف اصیل اسلامی خود باشد».^۶

۵- مهدی هادوی تهرانی، (پیشین)، ۱۲۶.

۶- مقدمه قانون اساسی (بحث ولایت فقیه عادل).

۴ بررسی تحلیلی مبانی قدرت رهبری در نظام جمهوری اسلامی ایران

«از سوی دیگر در حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران، کلیه امور زیر نظر ولایت مطلقه امر و امامت امت اداره می‌شود و بر همین اساس، قانون اساسی زمینه تحقق رهبری فقیه جامع‌الشرایط را فراهم می‌کند تا ضامن عدم انحراف نظام از وظایف اصیل اسلامی خود باشد».^۷

«علاوه بر این که در مقدمه قانون اساسی بر طرح حکومت اسلامی، بر ولایت فقیه تأکید شده است، بند پنجم اصل دوم قانون اساسی نیز اعتقاد به امامت و رهبری مستمر و نقش اساسی آن در تدوین اساس و اجرای آن را به عنوان اساس نظام اعلام کرده است. در راستای همین امامت و رهبری مستمر است که اصل پنجم قانون اساسی (اصل ولایت فقیه) گنجانده شده و ولایت امر و امامت امت در زمان غیبت امام معصوم علیه السلام برعهده فقیه گذاشته شده است. حق حاکمیت ملت نیز بر اساس اعتقاد مکتبی به امامت و طبق اصل پنجاه و هفت قانون اساسی، از طریق ولایت فقیه اعمال می‌گردد. بنابراین، نظام جمهوری اسلامی، یک نظام مکتبی است و فصل اول قانون اساسی بر «حاکمیت مکتبی و اعتقادی نظام تأکید نموده است. مفاد این مبانی اعتقادی، که عمدتاً در اصل دوم قانون اساسی آمده است»، آن است که رئی فقیه تنها کسی است که در زمان غیبت امام معصوم علیه السلام مجاز به اعمال حاکمیت و اراده تشریعی خداست».^۸

۷- همان.

۸- عمید زنجانی، مبانی مکتبی نظام و قانون اساسی (تهران: جلد اول، انتشارات امیرکبیر، چاپ هفتم، ۱۳۹۱)، ۲۲۰.

هدف تحقیق

کشور ایران، نظامی است که اصول و پایه‌ی آن بر مبنای آموزه‌های اسلامی شکل گرفته است. ولی فقیه به عنوان شخص اول کشور محسوب می‌شود و همواره وظایف و اختیاراتی را بر عهده دارد که در زمان غیبت حضرت ولی عصر علیه السلام عهده‌دار این تکالیف الهی به عنوان فقیه واجد شرایط می‌باشد؛ لذا جمهوری اسلامی ایران، یک امری از اصول و قوانین را به طور مدرن و با الهام از آموزه‌های الهی و اسلامی از جمله قرآن کریم و سنت ائمه معصومین علیهم السلام تهی و تنظیم نموده است.

به گونه‌ای که وظایف اختیارات ولی فقیه نیز در این قانون، گردآوری و مشخص گردیده است. متأسفانه عده‌ای از افراد این گونه می‌پندارند که اختیارات ولی فقیه بی‌حد و مرز بوده و هیچ شاخصه‌ی شرعی و قانونی، خاص ندارد به این معنا که ولی فقیه هر امری را که صلاح بداند چه صحیح و چه غلط می‌تواند در کشور اجرا نماید؛ لذا هدف اصلی این کتاب، راضح‌سازی حدود و اختیارات ولی فقیه و رفع این باور غلط است. این عده‌ای محدود از شهروندان می‌باشد، زیرا کلیه اقدامات و تصمیمات در نظام جمهوری اسلامی ایران هم به لحاظ شرعی (مطابق روایات الهی جایگاه ولی فقیه) هم از جنبه قانونی (مقبولیت مردمی جایگاه ولی فقیه) طبق قانون اساسی در محدوده‌ی معین و مشخص می‌باشد و از قبل تعیین گردیده است و مرجع نظارتی مجلس خبرگان رهبری، کلیه امور ولی فقیه را در تمام زمینه‌ها مورد بررسی و کنترل قرار می‌دهد.

۶ بررسی تحلیلی مبنای قدرت رهبری در نظام جمهوری اسلامی ایران

به همین دلیل، هدف اصلی این کتاب ابهام‌زدایی از باور نادرست عده محدودی از افرادی می‌باشد که اختیارات ولی فقیه را بی‌حد و مرز می‌دانند؛ لذا در این تحقیق سعی بر این امر شده است که جایگاه و حدود اختیارات ولی فقیه در نظام جمهوری اسلامی ایران به نحو احسن بیان شود و پرده از ابهامات غلط برداشته شود.

بیان مسئله

نظام جمهوری اسلامی ایران بر مبنای قانون اساسی تشکیل شده است. اصل یکصد و هفت مقرر می‌دارد: پس از مرجع عالی‌قدر تقلید و رهبر کبیر انقلاب جهانی اسلام و بنیان‌گذار جمهوری اسلامی ایران حضرت آیت‌الله العظمی امام خمینی قدس سره الشریف که از طرف اکثریت قاطع مردم به مرجعیت رهبری شناخته و پذیرفته شدند، تعیین رهبر در هر عهده خبرگان منتخب مردم است. خبرگان رهبری دربارهٔ همهٔ فتنات واجد شرایط مذکور در اصول پنجم و یکصد نهم بررسی و مشورت می‌کنند هر گاه یکی از آنان را اعلی‌م به احکام و موضوعات فقهی یا مسائل سیاسی و اجتماعی یا دارای مقبولیت عامه یا واجد برجستگی خاص در یکی از صفات مذکور در اصل یکصد و نهم تشخیص دهند او را به رهبری انتخاب می‌کنند و در غیر این صورت یکی از آنان را به عنوان رهبر انتخاب و معرفی می‌نمایند. رهبر منتخب خبرگان، ولایت امر و همه‌ی مسئولیت‌های ناشی از آن را بر عهده خواهد داشت، رهبر در برابر قوانین با سایر افراد کشور مساوی است.

پس از مطالعه‌ی این اصل می‌توان به جایگاه ولی فقیه و نقش مردم در انتخاب ولی فقیه پی برد؛ لذا در نظام جمهوری اسلامی ایران جایگاه ولی فقیه توسط مجلس خبرگان مشخص می‌شود و حتی مرجع نظارتی مجلس خبرگان رهبری نیز بر آن نظارت خواهد کرد؛ لذا اختیارات و قدرت ولی فقیه در نظام جمهوری اسلامی ایران در چارچوب قانون اساسی مشخص و معین شده است همانطور که در اصل یکصد و ده وظایف و اختیارات ولی فقیه در چارچوب معین بیان گردیده است و به همین خاطر، قانون اساسی در تعیین موارد، حدود اختیارات و وظایفی که ولی فقیه بر عهده دارد ابرار می‌کند.

در واقع قانون اساسی به نوان ابزاری برای کنترل و مهار قدرت رهبری می‌باشد، رها از طریق این ابزار شرایطی قرار داده شده است که طبق آن ولی معین اختیارات مشخصی دارد و در واقع قدرت رهبری از لحاظ بیرونی و درونی کنترل شده است.

سؤالات تحقیق

- ۱- آیا اختیارات ولی فقیه در انجام امور کنترلی در حوزه‌ی معین و مشخصی تعریف و کنترل شده است؟
- ۲- آیا شهروندان خود می‌توانند از ابزاری برای کنترل اختیارات و مهار قدرت رهبری استفاده کنند؟

فرضیات تحقیق

پس از بررسی‌های که در زمینه تحلیل قدرت رهبری در کشور ایران صورت گرفت فرضیاتی که می‌توان مطرح نمود، ضمن سؤال اول اینکه: اختیارات ولی فقیه در نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران در چارچوب معینی به نام قانون اساسی تعریف شده است و اینکه این قانون و اختیارات ولی فقیه در چارچوب قانون اساسی صورت خواهد گرفت.

فرضیه دومی را که ضمن سؤال دوم می‌توان مطرح کرد این است که شهروندان پس از انقلاب شدن ولی فقیه حق دخالت در تصمیمات او را ندارند، زیرا راه‌آری برای دخالت شهروندان در حیطه‌ی اختیارات ولی فقیه و بعضاً عزل ولی فقیه نبود نخواهد داشت.

سابقه و پیشینه پژوهش

در زمینه بررسی تحلیلی مبانی قدرت رهبری در نظام جمهوری اسلامی ایران تاکنون کتابی نوشته نشده که به طور کامل این مسئله را پوشش دهد لیکن کتاب‌های اخیراً چاپ و منتشر شده‌اند که بخش‌هایی از آن‌ها راجع به کنترل اختیارات ولی فقیه در نظام جمهوری اسلامی ایران می‌باشد به همین خاطر ما درصدد این امر هستیم که این موضوع را به طور کلی در این تحقیق مورد بررسی قرار دهیم و ابهامات موجود را برطرف نماییم.

روش تحقیق

این کتاب از طریق مطالعات میدانی و کتابخانه‌ای گردآوری شده است که به روش‌های توصیفی و تحلیلی، موضوع قدرت رهبری در نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران را مورد بررسی قرار داده و اهمیت آن را در نظام جمهوری اسلامی ایران بیان می‌دارد.

منابع تحقیق

در این تحقیق منابع متعددی استفاده شده است از جمله می‌توان به قانون اساسی اشاره کرد که به عنوان یک چارچوب نظام جمهوری اسلامی ایران، احکامات ولی فقیه را کنترل می‌کند و همچنین می‌توان به کتاب‌هایی اشاره کرد که در بخش‌هایی از آن بحث کنترل قدرت ولی فقیه را مورد بررسی قرار داده‌اند.

سازمان‌دهی تحقیق

همان‌طور که بیان شد این تحقیق از طریق مطالعات میدانی و کتابخانه‌ای گردآوری و تنظیم شده است؛ لذا مباحث آن در طی دو بخش معین آورده شده است که بخش اول به مفهوم ولی فقیه می‌پردازد و حدود اختیارات و وظایف آن را مورد بررسی قرار می‌دهد در این بخش مفهوم و اقسام ولایت و رهبری در اسلام و همچنین بحث اقتدار ولی فقیه در انجام وظایف امور کشور مطرح

۱۰. بررسی تحلیلی مبانی قدرت رهبری در نظام جمهوری اسلامی ایران

می‌شود و در بخش دوم نیز مهار قدرت رهبری را از دو منظر مهار بیرونی و درونی مورد بررسی قرار می‌دهد.

در پایان خواهشمند است اساتید و عزیزانی که بر این نوشتار نظر می‌کنند در صورت مشاهده لغزش و خطا، نویسندگان را از سر لطف و بنیاداری تذکار دهند و آن‌ها را از اشتباهشان آگاه سازند که بسیار مورد امتنان خواهد بود. بدیهی است هر گونه نقد و نظر عالمانه اهل فن را به دیده انتقاد و تحسین قیما خواهد بود.

کلیدواژه‌ها

قدرت، ولی‌فقیه، نظام جمهوری اسلامی ایران، اقتدار، اختیارات، وظایف، شهروندان، دموکراسی، نظارت.